

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين إله خير ناصر و معين الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و علي و آلهما الطيبين الطاهرين و لعنة الله على أعدائهم أجمعين أبد الآبدين

سجده های حضور کلام وحی

مطلب اول

* از آداب تلاوت یا استماع کلام وحی چنین است که:

بنده مؤمن وقتی کلام حق را بشنود یا تلاوت کند، خود را در آن محضر دیده، و مانند شخص حاضر متذکر بوده و خود را مخاطب کلام وحی می بیند، ولذا همراه با لحن و خطاب و محتوای هر آیه ای نسبت به آن واکنش مناسب را نشان می دهد. در مواجهه با آیات سرگذشت امتهای پیشین؛ عبرت گرفته و از خداوند می خواهد که او را همواره موفق به تحصیل رضایتش نگهدارد.

در آیات بشارت؛ مسرور شده و از خداوند می خواهد که او را مشمول آن بشارت نماید.

در آیات هشدار و انذار، پناه به رحمت و عفو خداوند برده و از او می خواهد وی را همواره محفوظ بدارد.

در آیاتی که امر به ذکر الهی یا تسبیح و حمد خداوند، یا استغفار یا صلوات شده است، اطاعت نموده و وظیفه بندگی خود را به آن نحو تذکر ادا می نماید، و بر طبق آن عمل می نماید.

و همچنین سایر موارد، و حتی وقتی که در کلام وحی امری نشده و تنها یادی از طاعت خداوند می شود، طلب توفیق طاعت و در موارد ذکر عصیان عاصیان استعاذه به حق می نماید.

مطلب دوم

* از جمله موارد تذکر به خطاب وحی الهی؛ آیات شریفه ای می باشد که:

بیانگر امر حق تعالی به هر بنده ای است؛ که در آنها صریحا امر به سجده فرموده است،

یا نشانگر ستایش خداوند از کسانی است که هنگامی که یادی از حق یا آیات الهی شود؛ سجده می کنند،

و یا گزارشگر داستان افرادی است که وقتی از سوی حق امر به سجده شدند اطاعت نکرده اند،

و یا وصف گمراهانی که سجده برای باطل و ناروا و ناحق کرده اند،

در همه این موارد، بنده مؤمن هوشیار و متذکر به حق، فوراً شرط بندگی خود را بجای آورده، و سجده حقیقی در درگاه

مطلب سوم

* از بسیاری از آیات شریفه قرآنی استفاده می شود که سجده در حضور وحی (چه استماع یا تلاوت یا تذکر) محدود به موارد خاصی نبوده بلکه انجام آن بطور کلی از ادب عمومی حضور کلام وحی است:

۱- خداوند در آیات شریفه ۲۰ و ۲۱ سوره انشقاق، در بیان توصیف کسانی که ایمان نمی آورند می فرماید: (وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ) یعنی: هر گاه قرآن برایشان تلاوت می شود، سجده نمی کنند! این آیات شریفه با صراحت می فهماند که هر بار مؤمن در محضر کلام وحی قرار می گیرد؛ بطور کلی سجده بر او لازم است.

۲- در آیات شریفه دیگری درباره وضعیت اسفناک روز قیامت کسانی صحبت شده است که: در آنجا از آنها خواسته می شود سجده کنند ولی نمی توانند و از ناراحتی این ناتوانی گریان هستند، در حالیکه وقتی در دنیا سالم بودند دعوت به سجده شدند ولی نکردند: يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ [القلم-۴۳] خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ [القلم-۴۳] این آیات برای مؤمن هشدار دهنده است؛ که از فرصتهای موجود برای سجده آن چنان استفاده کند که حسرت نخورد.

۳- در آیه دیگری خداوند ایمان آورنده گان به آیات الهی را؛ تنها کسانی می داند که تا به یاد آیات الهی می افتند؛ به سجده افتند: اِيْمَانًا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ [السجدة-۱۵]

۴- در آیات مبارکه دیگری خداوند متعال کسانی را به عنوان صاحبان دانش الهی می ستاید: که چون آیات الهی بر آنها تلاوت می شود، یا خودشان به آن متذکر می شوند، سجده می کنند: وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا [الاسراء-۱۰۵] وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَلْنَاهُ تَنْزِيلًا [الاسراء-۱۰۶] قُلْ آمَنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا [الاسراء-۱۰۷] وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا [الاسراء-۱۰۸] وَ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَنْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا [الاسراء-۱۰۹]

۵- در جای دیگری از قرآن کریم خداوند متعال کسانی را می ستاید که شبها را با تلاوت آیات الهی همراه با سجده می گذرانند: لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتُلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ [آل عمران-۱۱۳]

مطلب چهارم

* البته شرع شریف برای تسهیل امر بر اهل ایمان، موارد واجب و بایسته سجود تلاوت یا استماع وحی را محدود به چهار موضع نموده است، که اگر نبود این رخصت شارع مقدس، پس در هر محضر تلاوت یا استماع کلام وحی؛ سجده بطور کلی واجب بود.

ولی به هر حال؛ اگر چه با این رخصت؛ دیگر در پایان هر تلاوت؛ سجده چه بسا واجب نباشد، اما با همه اینها، این امر از آداب تلاوت حذف نشده، و پسندیده است که برای التزام به امری که در آیات شریفه بسیاری بر آن تأکید شده؛ پس از هر بار تلاوت و یا شنیدن کلام حق؛ سجده نماید. مواضع چهارگانه و آیات شریفه این سجدهات واجبه و بایسته؛ چنین است:

۱- کَلَّا لَا تَطِعُهُ وَ اسْجُدْ وَ اقْتَرِبْ [العلق-۱۹]

۲- وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَ لَا لِلْقَمَرِ وَ اسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ [فصلت-۲۷]

۳- إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَ سَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ هُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ [السجدة-۱۵]

۴- فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَ اعْبُدُوا [النجم-۶۳]

مطلب بنجم

* با مطالعه آیات سجدهات واجبه می بینیم که:

۱- اولین آیه در سوره علق بوده؛ که این سوره پس از فاتحه کتاب اولین سوره ای است که نازل شده است، و دو آیه دیگر در سوره سجده و فصلت می باشد، و آخرین آیه نیز در سوره نجم بوده که این سوره آخرین سوره قرآن است که نازل گردیده است.

۲- محتوای آیات سجدهات فوق: برخی امر به سجده، و برخی گزارش روش اهل ایمان در سجده نمودنشان هنگام تذکر به آیات الهی است،

۳- با تدبر در قرآن کریم می بینیم که موارد امر به سجده؛ یا ستایش سجده کنندگان؛ محدود به این چهار مورد نبوده، و از نظر مفاد و لحن کلام و الفاظ و تعبیرات بکاربرده در آنها؛ آیات قرآنی فراوان دیگری نیز نظیر اینها وجود دارد، که در آنها امر به سجده شده، یا گزارش سجده نمودن؛ یا ستایش آن یا نکوهش ترک آن؛ شده است، فلذا هر چند مواضع سجود (تلاوت یا استماع کلام وحی) که در میان عموم مردم مشهور است، همین چهار مورد واجب می باشد، ولی همه موارد شایسته و پسندیده سجود حضور کلام وحی، به آن موارد چهارگانه محدود نمی باشد، از این رو حضرت امام سجاد علیه السلام فرموده اند: دوست می دارم که در هر جای قرآن کریم که ذکری از سجده شده، من برای حق سجده نمایم.

۴- هر چند در برخی چابهای قرآن کریم بعضی از موارد سجده غیر واجب را نشانه گذاری کرده اند، ولی چون همه موارد سجده معرفی نشده، و اهل ایمان بر آگاهی به این موارد شایق می باشند، لذا به بیان تفصیلی این موارد می پردازیم.

۵- مواردی که در پیشگاه وحی الهی (تلاوت یا استماع کلام وحی)؛ سجده شایسته و بایسته است، حدوداً ۳۶ موضع می باشد، که ما همه آنها را در یک تقسیم بندی بر اساس محتوا؛ معرفی می نمایم، در صورت ذکر آیات متعدده بطور متوالی؛ محل

مطلب ششم

* اگر همه موارد سجده در محضر سرورش حق (تلاوت یا استماع کلام وحی) را؛ از نظر مفاد آنها بررسی کنیم، می بینیم که چهار دسته هستند:

دسته اول: مواردی که خداوند از: سجده پیوسته اجزای عالم هستی یاد می فرماید:

- ۱- أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مِنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ [الحج-۱۸]
- ۲- وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ [الرعد-۱۵]
- ۳- أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَّبِعُونَ ظِلَالَهُ عَنِ الْأَيْمَنِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ [النحل-۴۸]
- ۴- وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يُسْكَرُونَ [النحل-۴۹] يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَفَعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ [النحل-۵۰]
- ۵- وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ [الرحمان-۶]

دسته دوم: مواضعی از کتاب وحی است که خداوند پیروان حقیقی خود را به اطاعت و سجده شان؛ می ستاید:

- ۶- وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا [الاسراء-۱۰۵] وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا [الاسراء-۱۰۶] قُلْ آمَنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا [الاسراء-۱۰۷] وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا [الاسراء-۱۰۸] وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا [الاسراء-۱۰۹]
- ۷- أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًا [مريم-۵۸]
- ۸- وَالَّذِينَ يَسْتَوُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا [الفرقان-۶۴]
- ۹- وَتَقَلِّبُكَ فِي السَّاجِدِينَ [الشعراء-۲۱۹]
- ۱۰- إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ [السجدة-۱۵]
- ۱۱- قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجِكَ إِلَى نَعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ

قَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ [صاد-٢٤]

١٢- أَمْ مِنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُدْعُونَ لِلَّهِ آيَةً وَيُرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ [الزمر-٩]

١٣- يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ [آل عمران-٤٢]

١٤- لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ [آل عمران-١١٣]

١٥- إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ [الأعراف-٢٠٦]

١٦- إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَ

الْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِنِعْمِ اللَّهِ الَّذِي بَايَعَكُمْ الَّذِي بَايَعَكُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [البقرة-١١١] السَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ

الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ [البقرة-

١١٣]

١٧- مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ

فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [الفتح-٣٩]

دسته سوم: آیات شریفه ای که خداوند در آنها: امر به سجده خود می فرماید:

١٨- وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

[فصلت-٢٧]

١٩- كَلَّا لَا تَطَّعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ [العلق-١٩]

٢٠- فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا [التجم-٦٣]

٢١- وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا [الانسان-٣٦]

٢٢- فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ [الحجر-٩٨]

٢٣- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ [الحج-٧٧]

دسته چهارم: مواردی است که در آنها خداوند از امر به سجده خود به کسانی؛ و نافرمانی آنها؛ یاد نموده و آنها را

نکوهش می فرماید:

٢٤- وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ [الانشقاق-٢١]

٢٥- يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَبِيعُونَ [القلم-٤٣] خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ [القلم-٤٣]

٢٦- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا [الفرقان-٦٠]

٢٧- وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ [البقرة-٣٤]

٢٨- وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ [الأعراف-١١] قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ [الأعراف-١٢]

٢٩- فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ [الحجر-٢٩] فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ [الحجر-٢٠] إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ [الحجر-٣١] قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ [الحجر-٣٢] قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ [الحجر-٣٣]

٣٠- وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا [الاسراء-٦١]

٣١- وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَسَخَدُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا [الكهف-٥٠]

٣٢- وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى [طها-١١٦]

٣٣- فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ [ص-٧٢] فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ [ص-٧٣] إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ [ص-٧٤] قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإَيْدِيَّ اسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ [ص-٧٥]

٣٤- وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ [البقرة-٥٨]

٣٥- وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِثْقَالِ ذَرَّةٍ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ [النساء-١٥٤]

٣٦- وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ [الأعراف-١٦١]

مطلب هفتم

* مواردی که سخن از ممتنعین از سجود و نکوهش خداوند از آنهاست، از نظر اهمیت سجده برای شخص مؤمن کمتر از موارد دیگر نبوده؛ بلکه اهمیتش بیشتر است، چون در اینجا به حکم لزوم تبری و بیزاری از تاریکی و پلیدی و گمراهی، اهمیت سجود دو چندان می شود، یکی به لحاظ بیزاری از آنها و نافرمانیشان، و یکی به لحاظ ابراز اطاعت و بندگی خود در امر سجود.

مطلب هشتم

* مواردی که سخن از امر الهی به سجود در حضور حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام می باشد، از آیات مواضع سجود بیرون نیست، چه اینکه سجده در آن مقام؛ در حقیقت سجده برای خدای تعالی بوده، و حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَام و نور حقیقت ایشان؛ همچون قبله نمایی برای سمت و جهت سجود می باشد، فلذا امر به این نوع سجود مقطعی و موردی نبوده و همواره و در همه اعصار پایدار و برقرار است.

مطلب نهم

آیات مواضع سجده هر چند مشتمل بر کلماتی است که از واژه (سج د) ریشه گرفته اند، ولی نه منحصر در اینها بوده و نه همه مواضع کاربرد واژگان این ریشه موضع سجده هستند، مانند: قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجْتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لِيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ [صا-۲۴] که فاقد واژه ای از ریشه سجود است، و بالعکس مانند آیه شریفه (سیماهم فی وجوههم من اثر السجود) [الفتح-۲۹] که واژه سجود در آن بکار برده شده است، ولی از مواضع سجود نمی باشد.

مطلب دهم

* سجده حضور کلام وحی: احکام ویژه ای دارد که در کتابهای بیان مسایل شرعی تفصیل آن آمده است، و ما در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

سؤال: سجده واجب قرآنی در مورد کدام یک از آیات شریفه است؟ خواندن همه آیه باعث وجوب سجده است؟ یا ولو به مقدار یک کلمه نیز این حکم را دارد؟ سجده آن چند مرتبه بوده؟ و ذکر سجده چه باید باشد؟

جواب: مورد سجده واجب قرآنی همان آیات ذکر سجدهات در سوره های: علق فصلت سجده نجم، می باشد، که در نماز واجب هم خوانده نشده و معروف به عزائم اربعه هستند، هر چند در جمیع آیات قرآنی که ذکر سجده آمده؛ سیره معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام بجای آوردن سجده بوده است. و خوب است سجده دو بار باشد، هر چند یکبار مجزی است، و ذکر آن مانند ذکر سجده نماز، یا [لا إله إلا الله حقاً حقاً لا إله إلا الله إيماناً وتصديقاً لا إله إلا الله عبودية ورقاً سجدة لك يا ربّ تعبداً ورقاً لا

مستنكفاً ولا مستكبراً عن عبادتك ولا مستعظماً بل أنا عبد ذليل خائف مستجير] و مضامين معادل آن نیز کفایت می کند، و موجب سجده؛ ففره ای است که در آن امر به سجود یا حکایت از آن شده باشد.

سؤال: آیا برای انجام سجده واجب قرآن یک سجده کفایت می کند و یا حتماً باید دو سجده بجای آورد؟

جواب: یک سجده مانعی ندارد ولی دو سجده بهتر است.

سؤال: آیا سجده های غیر رکن نماز؛ مانند تلاوت یا شکر؛ یکبار بوده یا دو بار می باشد؟

جواب: اصل در باب سجده دو مرتبه است، چه در نماز (اعم از واجب یا مستحب)،^۱ و چه در غیر آن، و لذا در مقام

تلاوت قرآن یا شکر،^۲ و یا بین اذان اقامه؛ اولی انجام سجده دو مرتبه است، هر چند یکبار هم مجزی است.

سؤال: هل يجب السجود عند الاستماع إلى قراءة آية السجدة من المسجّل أو نحوه من الآلات؟ أو لا؟

جواب: يجب مطلقاً.

سؤال: بر حائض تنها خواندن آیه سجده حرام است، یا تلاوت سوره مشتمل بر آن نیز جایز نمی باشد؟

جواب: تلاوت آیات سجده واجب در ایام عادت به هیچ وجه جایز نیست. ولی در صورت انجام تنظیف و تطهیر و اعتصام از

سرایت نجاست، و پس از تحصیل طهارت وضو، و مواظبت بر عدم مسّ مصحف و نوشته آن؛ تلاوت غیر آنها جایز است،

البته اکثفا نمودن به استماع تلاوت؛ یا تلاوت آیات معدوده، یا تلاوت به نحو غیر ملفوظ؛ خود یک نوع تأدّب و احترام نسبت به

قرآن کریم است.

سؤال: آیا وظیفه شخص حایض هنگام شنیدن آیات سجده چه می باشد؛ آیا می تواند سجدهات مستحبه دیگر مانند شکر

را انجام دهد؟

جواب: اگر چه تلاوت آیات سجده واجب بر او جایز نیست؛ اما در صورت تلاوت دیگران؛ باید که سجده نماید، ولی در

استماع آیات سجدهات غیر واجب؛ سجده ننماید، مگر با رعایت تنظیف و تطهیر میسور؛ البته انجام سجدهات مستحبه مانند

شکر با رعایت جهات مزبور اشکالی ندارد.

والحمد لله رب العالمين

(۱) ابواب سجود از میحث صلاة در کتب فقه و حدیث مذهب اهل بیت (ع).

(۲) بحار الأنوار - ج ۴۹ ص ۹۲، و ج ۵۰ ص ۵۷ ح ۱۷، و ج ۱۰۰ ص ۸، و ص ۲۱۶ ح ۱، و ص ۲۳۶ ح ۱۱، و ص ۸۹ ح ۱۴، و ج ۸۴ ص ۸۷ ح ۳، و ص ۲۳۱ ح ۴۴.